

Lokalhistorisk skrift for Enebakk
Nr. 1 • 2008 • Årgang 10 • Utgitt av Enebakk Historielag

ígn

Ragnhild Jølsen
1875-1908

åde som privatperson og som forfatter gikk Ragnhild Jølsen sine egne veier. Hun sjokkerte samtiden med sine bøker som åpent skildret kvinners seksuelliv og drifter, noe som fikk enkelte kritikere til å hevde at det måtte være en mann som hadde ført dem i pennen. Typisk for hennes forfatterstil er de korte, avhuggede setninger, nesten manisk lydende, som i bibelform, og hennes skildringer beveger seg hele tiden i skjæringspunktet mellom drøm og virkelighet. Feilaktig er hun i ettertiden blitt karakterisert som en av de mange nasjonalromantiske heimstadsdiktere.

Ragnhild Jølsen vokste opp i en brytningstid mellom det gamle samfunnet, preget av mystikk og overtro, og det moderne industrisamfunnet. Denne brytningen gjenspeiles i hennes romaner. Møtet mellom realisme og mytologisk diktning er udefinert, unikt og annerledes. Romanene er preget av nyromantiske trekk: språklig velklang, sjelfulle menneskeskildringer og stemningsfylte miljøer. Slekten var svært viktig for Ragnhild Jølsen og da slektsgården gikk ut av familien, beskrev hun det som om "*...røttene hennes ble dratt opp med roten*". Dette er et tema som gjennomsyrrer store deler av hennes forfatterkunst.

I denne spesialutgaven av IGN forsøker vi å gi en konsentrert og kortfattet, men forhåpentligvis balansert og informativ fremstilling av Ragnhild Jølsens liv og forfatterskap.

med vennlig hilsen

Henning Bergersen

Ragnhild Jølsen (1875-1908)

Av Henning Bergersen

Ragnhild Jølsen ble i sin samtid betraktet som en unik, nyskapende og kontroversiell forfatter. Da hennes bøker utkom ble de godt mottatt og solgte bra. I ettertid har hun derimot ofte blitt tolket som en sær heimstaddikter med fremtreden kvinnepolitisk agenda. Man kan allikevel si at hennes forfatterskap har oppnådd en slags kultstatus blant vår tids lesere og litteraturinterreserte. På tross av det særegne og komplekse forfatterskapet er det allikevel kanskje hennes intense livsløp som i sterkeste grad har fascinert ettertiden, og mange har med varierende hell forsøkt å skrive hennes biografi. I sin semi-dokumentariske roman "Drømmen og hjulet" skildrer Jens Bjørneboe Ragnhild Jølsens liv med svært vakker penn, men som historisk kilde oppfatter jeg allikevel boken som noe mangelfull.

Dette hovedsakelig fordi Bjørneboe åpenbart tenderer mot å ilegge Ragnhild Jølsen for mange av sine egne personlighetstrekk. Han velger dessuten å fremstille Jølsen som en langt mer pågående og selvsikker person enn hva hun i virkeligheten må ha vært. Ser man på andre biografier som Antonie Tiberg, Kari Christensen og Øivind Ribsskog, samt etterlatte brev og manuskripter, fremstår Ragnhild Jølsen som både selvdestruktiv, målbevist og eksentrisk, men samtidig også svært nærtagende og usikker. I denne artikkelen skal jeg forsøke å veie tilgjengelige kilder opp mot hverandre, slik at man forhåpentligvis kan danne seg et nyansert bilde av hva som må ha vært sannheten.

Barndommen på Ekeberg

Ragnhild Theodora Jølsen ble født 28. mars 1875 på Ekeberg, og var det niende barnet til Pauline og Holm Jølsen. Foreldrene tilhørte overklassen og var siste ledd i en av de gamle storfamiliene i Enebakk. Ragnhild vokste opp midt mellom sin mors lydhørhet for det ukjente og mystiske, og farens historier om gamle tiders bjørnejegere og fredløse.

Hun lyttet interessert til dem begge og sugde til seg disse gamle sagnene og fortellingene med stor iver. Den store, vakre hagen på Ekeberg og de dype skogene som omkranset gården var Ragnhild Jølsens barndomsparadis. Her vandret hun fritt omkring, alene eller sammen med katten Piltis. Fyrstikkfabrikken og bruksbyen nede i dalen brydde hun seg mindre om. Den tilhørte det moderne samfunnet og dessuten skremte den henne. Etterhvert som hun ble eldre, gikk hun stadig lengre turer innover i skogene. Aller helst gikk hun i mørket om natten eller når det var måneskinn.

*Ragnhild Jølsen som svært ung.
Foto: Enebakk historielags arkiv.*

Allerede tidlig i tenårene utviklet Ragnhild Jølsen en sterk motvilje overfor kirkens menn og ikke minst gjendøperne nede i Ekebergdalen. Hun hadde hørt de hysteriske skrikene når de løp i elven for å frelse seg og syntes det hele var uhyggelig. Både på bedehuset og i kirken ble det dessuten snakket ustanselig om en synd som ingen kunne fortelle henne hva var. Hun visste dessuten at gjendøperne nede i dalen betraktet faren, brukseier Holm Jølsen, som en trussel. Hun skjønnte bare ikke hvorfor. Faren hevdet imidlertid at det var fordi han hadde brakt bedre forhold og opplysning til bygda. Og folkeopplysning var ikke noe man ønsket hvis planen var å frelse fattige arbeidere, med det som faren kalte overtro.

På tross av sine mange motforestillinger mot kristendommen i alle dens former, besøkte Ragnhild gjerne den gamle steinkirken, men helst alene og helst om kvelden. Hun kunne sitte i timesvis og suge inn atmosfæren og stillheten i den gamle bygningen. Ragnhild Jølsen hadde trolig en svært harmonisk og lykkelig barndom, selv om hun i ung alder viste tegn på en noe selvdestruktiv sinnstemning. Da Ragnhild var tolv år gammel fikk hun en liten dagbok og på tittelbladet tegnet hun to hjerter med en pil gjennom. "Hemmelig lommebog for Ragnhild Jølsen", sto det. Denne dagboken er bevart for ettertiden og har senere blitt lest med stor iver av hennes biografer. Som de fleste andre tenåringer var det forelskelser, håp og drømmer som fylte Ragnhild Jølsens liv i 13-14 års alderen. Svingninger i sinnstemning var karakteristisk for Ragnhild Jølsen allerede fra barndommen av. Dagboksnotatene svinger fra den pureste lykke til den dypeste fortvilelse. I 1889 skrev hun:

"Træt af livet. Aa, gid jeg døde. Det er mit eneste ønske. Jeg er endnu ikke nok forhærdet til at dræbe mig selv, men jeg faar haabe at jeg med tiden vil blive det - det tror jeg også".

Det året Ragnhild fylte 14 år, brant farens siste fabrikk i Ekebergdalen ned til grunnen. Det var en cellulosefabrikk bygget på tuftene av den gamle fyrstikkfabrikken. Holm Jølsen forsto raskt at det ikke ville være lønnsomt å bygge den opp igjen, slik han tidligere hadde gjort med fyrstikkfabrikken. Fabrikktomten i Ekebergdalen ble derfor liggende øde. Sakte, men sikkert flyttet arbeiderne vekk fra bruksbyen og dalen ble stille. En tung tid fulgte og da Ekeberg ble satt under administrasjon senere samme år, måtte familien Jølsen forlate familiegården og flytte til Kristiania. Dette var tungt for den 14 år gamle Ragnhild på Ekeberg. For henne var nemlig gården og slekten selve grunnfundamentet i tilværelsen.

Møtet med Kristiania

De neste syv årene tilbrakte familien Jølsen i hovedstaden, hovedsaklig i en større leilighet på Holbergs plass. Bylivet satte etterhvert et sterkt preg på Ragnhild Jølsen. Hun ble introdusert for bohemtilværelsen og ikke minst bohemforfatternes utagerende livsførsel. Ragnhild besøkte riktignok Ekeberg av og til, men for hver gang ble gården stadig mer fremmed og hagen mer gjengrodd. Lengselen etter skogen og gården var allikevel sterk i henne og vandret omkring som en urban hulder med hodet fullt av drømmer og fantasier. Det var omtrent på denne tiden hun begynte å kalle seg Hildir, nettopp fordi dette klengenavnet minnet henne om hulder. Mens familien oppholdt seg i hovedstaden tok hun middelskoleeksamen på Harvig Nissens pikeskole og gikk i lære hos den berømte skulptøren Vallentin Kielland. Det var nemlig billedhugger hun skulle bli.

Hjemme på Ekeberg hadde hun kunnet vandre omkring som det passet henne, og det fortsatte hun også med i hovedstaden.

Karl Johans gate i Kristiania omkring 1900.

Hun lærte raskt å drikke vin og sammen med venninnene vandret hun gatelangs på Karl Johan og sugde til seg det pulserende bylivet. Hun frekventerte stadig oftere på kafeer og andre "lugubre" steder som hennes foreldre mislikte. Med skolegangen gikk det derimot stadig dårligere. Trolig hadde hun det vanskelig på skolen og hun skulket ofte. Av sine medelever ble hun karakterisert som en underlig og fjern person, som kun våknet til liv hvis hun fikk fortelle historier om slekten eller fra hjembygda Enebakk.

I norsk stilskriving gjorde hun det derimot bra. Ikke på grunn av rettskrivningen, som var temmelig svak, men på grunn av hennes fantastiske evne til å finne på fengslende historier.

Etter å ha fullført Nissens pikeskole fikk Ragnhild fast stilling som telefonist i hovedstaden. Det var ikke et arbeid som interesserte henne nevneverdig og hun var fortsatt mest opptatt av sine mange forelskelser. Det var på dette tiden hun møtte forfatteren Thomas Krag (1863-1913), som hun utvilsomt forelsket seg i. Krag er den eneste mannen som utvedtydig har ønsket å gifte seg med henne. Hun var 20 år da de møttes og han sendte henne stadig blomster. Kurtisen førte etterhvert til at det ble inngått forlovelse mellom de to på senhøsten i 1895. Både foreldrene og hennes eldre, svært konservative bror Olaf, var imidlertid bekymret. Det hele endte med at Ragnhild ble sendt til Stalsberg på Romerike, som guvernante for unge slektninger. Mens Ragnhild oppholdt seg utenbys, var Krag utro og pådro seg en kjønnsykdom. Muligens var dette hovdgrunnen til at Ragnhild valgte å bryte forlovelsen like før jul i 1895. En annen og mer relevant grunn var trolig mannen som Ragnhild "egentlig" var forelsket i og som hun sannsynligvis hadde vært oppmerksom på allerede før hun møtte Krag.

*Forfatteren
Thomas P. Krag.
Han var forlovet
med Ragnhild
Jølsen i 1895.*

Etter Ragnhild Jølsens død i 1908, fant man i hennes etterlatte papirer en bunt med brev, skrevet til henne fra Thomas Krag. På omslaget var det festet en lapp. Det sto: *"Dette menneske har for mig aldrig hatt anden betydning end den at han skaffed mig lidt glæmsel for en stærk og ulykkelig kiærlighed jeg dengang bar paa"*.

Vibe Vang

Dersom man aksepterer teorien om at hennes novelle "Vibe Vang" fra 1904 er selvbiografisk, blir man av forfatteren selv hjulpet langt på vei når det gjelder å finne sannheten om denne "hemmelige" mannen som inntar en slik viktig plass i hennes liv og forfatterskap. Ragnhild Jølsen skrev følgende på baksiden av et manuskript i Italia i 1907: *"Den første jeg elsked var Vibe Vang. Den sidste var..."*.

Hvem var så denne "Vibe Vang"? Med unntak av teorier fremmet av Øivind Ribsskog, finnes det lite biografisk kildemateriale som belyser hvem han egentlig var. I følge Ribsskog var Ragnhild Jølsens "Vibe Vang" identisk med Halvor Nicolay Wiborg (1858-1903), en av Kragerøs mest kjente forretningsmenn omkring 1900. Wiborg hadde sin bakgrunn fra millitærvesenet og døde av lungebetennelse i 1903. Man vet med sikkerhet at Halvor Wiborg befant seg i Kristiania våren 1896 og at han trolig tilhørte Ragnhild Jølsens omgangskrets. Det finnes imidlertid ingen historiske bevis for at Wiborg virkelig var Ragnhilds kjæreste, og dermed modell for "Vibe Vang". Ragnhild Jølsen beskriver "sin" Vibe Vang på følgende vis i 1904:

"Ikke var han vakker. Ikke var han berømt, og ikke var han rig. Men venner havde han, og kvinder daaret han. – Min elskede var han. Nu er han død".

*Halvor Nicolay Wiborg.
Foto: Enebakk historielags
arkiv.*

Det generelle fraværet av brev til og fra Ragnhild Jølsen i perioden 1896-1901 stemmer godt med hennes egne påstander i "Vibe Vang", om at alt hun hadde "fra ham" var tatt fra henne. Sommeren 1896 flyttet familien Jølsen plutselig tilbake til Ekeberg og man kan gjerne spekulere i bakgrunnen for denne plutselige "flukten" fra Kristiania. Valget av tidspunkt kan umulig ha vært tilfeldig. Uansett er det temmelig sikkert at forholdet til Halvor Wiborg var avsluttet allerede før Ragnhild igjen satte sine føtter i hjembygda. Hun skulle imidlertid ikke bli lenge på Ekeberg. Påfølgende høst sendte nemlig Holm Jølsen sin datter til Køl, og med bakgrunn i etterlatte brev, vet man med sikkerhet at hun ikke var tilbake i Enebakk før på nyåret i 1897. Hvorfor oppholdt egentlig Ragnhild seg i Køl høsten 1896? Familien Jølsens økonomi var på ingen måte bedret og det burde derfor være svært gode grunner til å ikke la henne reise til Tyskland alene på dette tidspunktet.

Et mulig svangerskap

Flere år etter Ragnhild Jølsens død, skal hennes onkel, Asbjørn Oppegaard (1866-1946) vissnok ha mottatt et brev fra København om at Ragnhild Jølsen hadde en datter i Danmark. Oppegaard trodde ikke på brevet og gjorde ingenting med det. Dette er et av flere forhold som tyder på at hun muligens kan ha født et barn i København omkring årsskiftet 1896-97. En slik barnefødsel vil dessuten være en mulig forklaring på Ragnhild Jølsens selvdestruktive livsførsel i årene som fulgte. I tiden omkring 1900 var det svært vanlig at kvinner som fikk barn utenfor ekteskap, fødte på den kongelige fødsels- og pleiestiftelse i København. Her ble de fødende registrert med et anonymt løpenummer og opplysninger om hvorvidt moren tok med barnet hjem eller ikke. Hverken navn eller nasjonalitet ble derfor oppgitt. Bare i 1896 fødte nesten 800 kvinner sine "uekte" barn på dette stedet og mulighetene for å spore opp disse barna er derfor minimale.

*Ragnhild Jølsen
som 21-åring i 1896.
Foto: Privat.*

Dersom Ragnhild fødte et barn i København i desember 1896, er det dessuten høyst sannsynlig at det nettopp var Halvor Wiborg som var barnets far. Er dette grunnen til at Halvor Wiborg for ettertiden er blitt "ekskludert" fra Ragnhild Jølsens liv?

Var det hennes moralske og dominerende bror Olaf som sørget for å fjerne alt som kunne sette Ragnhild i forbindelse med Halvor Wiborg? Flere brev fra hennes tre andre kjærester gjennom livet; Thomas Krag, Henrik Jelstrup og Carl Dørnberger er bevart. Hvorfor finnes det da ingen brev fra Halvor Wiborg? I håndskriftssamlingen ved Universitetsbiblioteket i Oslo finnes det imidlertid et brev som antyder at hun i perioden omkring 1896 hadde begått en "ungdomssynd" og at faren deretter "tok affære".

Var denne "ungdomssynden" i realiteten et "uekte" barn? Dette spørsmålet vil vi trolig aldri få svar på, og dersom Ragnhild Jølsen virkelig fødte et barn i København i desember 1896, så er det en hemlighet hun tok med seg i graven.

Våren 1897 var Ragnhild Jølsen endelig tilbake på Ekeberg. Den vakre hagen som omga gården var den samme og de dype skogene var de samme, men noe i henne var forandret. Det var som om en tristhet hadde kommet over henne. Allikevel: Den litt nølende skrivevirksomheten hun hadde påbegynt sommeren året før, utviklet seg raskt til å bli en ny og voldsom besettelse for henne. Hun søkte påny ut i skogene, men de klang ikke lenger av menneskestemmer, og hun syntes tjernene var blitt svartere og dypere. Savnet etter Wiborg var trolig stort, og i hennes bevissthet fremsto han nå som selve symbolet på det hun søkte i en mann. Mye tyder på at hun slet med depresjoner på denne tiden, men hun skrev ihvertfall. Hun skrev på små lapper, på baksiden av konvolutter og i farens gamle regnskapsbøker. Hun kunne sitte i timesvis å høre faren fortelle om gamledager, og det var nettopp slike historier som ble utgangspunktet for hennes første litterære forsøk. Det var nemlig i 1897, tilbake på Ekeberg, at forfatteren Ragnhild Jølsen virkelig begynte å ta form.

Nåtiden og alle dens bekymringer var hun slett ikke opptatt av. Hun leste eventyr og hun samlet på eventyr. En av historiene hun samlet inn på slutten av 1890-årene var et lite eventyr fortalt av Kjestine Veiby. På baksiden av denne nedtegnelsen tilføyet hun: *"Formodentlig foreligger her originalen til Ashjørnsens eventyr God dag, mann økseskaft"*.

I hennes etterlatte papirer har man funnet store mengder av slikt innsamlet materiale 1890-årene, hovedsaklig ordspråk, gamle sagn og eventyr.

Men Ragnhild samlet ikke bare på eventyr, hun skrev også egne historier. I følge Antonie Tiberger jobbet hun i tiden frem mot århundreskiftet med et prosjekt som het "Fjelby gård og Rankel Spillemand" eller "Ridder Dalebu", og dette var trolig hennes første seriøse forsøk på roman-skriving. Mot slutten av sitt liv snakket Jølsen om at hun ønsket å bruke den gamle teksten som grunnlag for et skuespill, men dette ble aldri virkelighet. Novellen "Digerheim herregård" ble imidlertid hennes første historie på trykk. Den ble innsendt til bladet "Urd" allerede i 1901, men ble liggende et år før den ble trykket i desember 1902. Denne fortellingen var forøvrig det eneste hennes mor skulle få oppleve av datterens tekster på trykk.

Ves mor

Når hun først kom igang med arbeidet på det som skulle bli "Ves mor", jobbet hun målbevisst og strukturert. Etter bare få måneder hadde hun første utkast klart. Våren 1901 sendte hun manuskriptet til forfatteren Hans E. Kinck. Hun kjente ham ikke personlig, men var trolig en stor beundrer av hans bøker. Kort tid etter mottok hun et konstruktivt og svært oppmuntrende svarbrev. På bakgrunn i dette brukte hun trolig sommeren til å gjennomarbeide romanen pånytt, og denne gang med ennå skarpere kniv. Høsten 1901 sendte hun manuset til Aschehoug forlag, trolig sammen med fortellingen om Ridder Dalebu. Det viste seg imidlertid at begge manuskriptene var for korte, og de ble returnert for videre bearbeiding. Ragnhild Jølsen arbeidet tålmodig med "Ves mor" gjennom hele 1902. Sent på høsten i 1902 ble hennes mor alvorlig syk og noen måneder senere, på en kald og vakker januardag i 1903, døde hun. Trolig var det i forbindelse med morens sykeleie og dødsfall at Ragnhild Jølsen første gang kom i kontakt med morfin. I debutromanen lar hun hovedpersonen ende som morfinist, og dette er en av de tingene som fikk kritikerne til å sperre øynene opp.

Når det gjelder Ragnhild Jølsens forhold til morfinen, strides de lærde. Antonie Tiberg hevder i sin biografi at Ragnhild Jølsen i ren nyskjerrighet prøvde stoffet etter morens død og at hun i en periode var henfallen til til giften, men at hun senere kun benyttet morfindråper og kun i perioder. Tiberg mente altså at Jølsen aldri ble så avhengig at man kan kalle henne morfinist. På den andre siden står Jens Bjørneboe med sin teori om at Ragnhild Jølsen tilbragte de resterende årene av sitt liv i delvis morfinrus. Jeg vil tro at sannheten ligger et sted midt i mellom. At hun fra tidlig i 1903 og frem til sin død, ihvertfall i perioder brukte stoffet er nok hevet over enhver tvil. I hvilken grad dette påvirket hennes forfatterskap er imidlertid en helt annen sak.

På senvinteren 1903 følte hun at "Ves mor" var blitt så bra at hun sendte en kopi til gamlekjæresten Thomas P. Krag. Biograf Ribsskog tolker dette som et tegn på at hun fortsatt var forelsket i Krag, noe jeg oppfatter som lite trolig. Sannheten er vel heller at hun kjente såpass få innenfor det litterære miljøet, og at det derfor var naturlig å be nettopp Krag om råd. På dette tidspunktet fikk hun også vite at Halvor Wiborg var død av lungebetennelse etter bare en dags sykeleie. Man vet lite om hvordan hun reagerte på dette, men året etter skrev hun altså trolig om han i novellen "Vibe Vang".

Ragnhild Jølsen var en mistenksom sjel og etter brevvekslingen med Krag denne våren, ble hun trolig svært usikker. I september 1903 skriver hun et brev til Aschehoug forlag:

"Det er jo saa mange slags folk Hr. Nygaard. Og min faste tro er at hvis min ide ikke utkommer hos dem, da vil den om et aars tid sagtens dukke opp paany - om ikke netop længer som min og med slikt for øie kan man vel heller ikke noksom holde af de, der er noble og gode og som ikke intrigerer til andres fortræd".

"Ves mor" utkom på Aschehoug forlag i oktober 1903. I ettertid viser det seg at hun hadde gjort flere iherdige forsøk på å dedikere boken til Kinck, men på grunn av diverse uklare omstendigheter ble dette ikke noe av. Boken solgte overraskende godt, og hennes navn ble raskt lagt merke til. Gabriel Scott skrev i sin anmeldelse:

"Den merkeligste og mest lovende debut, der er skrevet herhjemme i de sidste 6-8 aar".

En annen anmelder, forfatteren Anders Stiloff, hevdet imidlertid at boken slett ikke var skrevet av en kvinne, men av en mann. Og ikke hvilken som helst mann, men nettopp Hans E. Kinck. Stiloff beskrev boken som mandig og "dyrisk lodden".

*Ragnhild Jølsen
fotografert omkring
utgivelsen av "Ves
mor" i 1903.
Foto: Enebakk
historielags arkiv.*

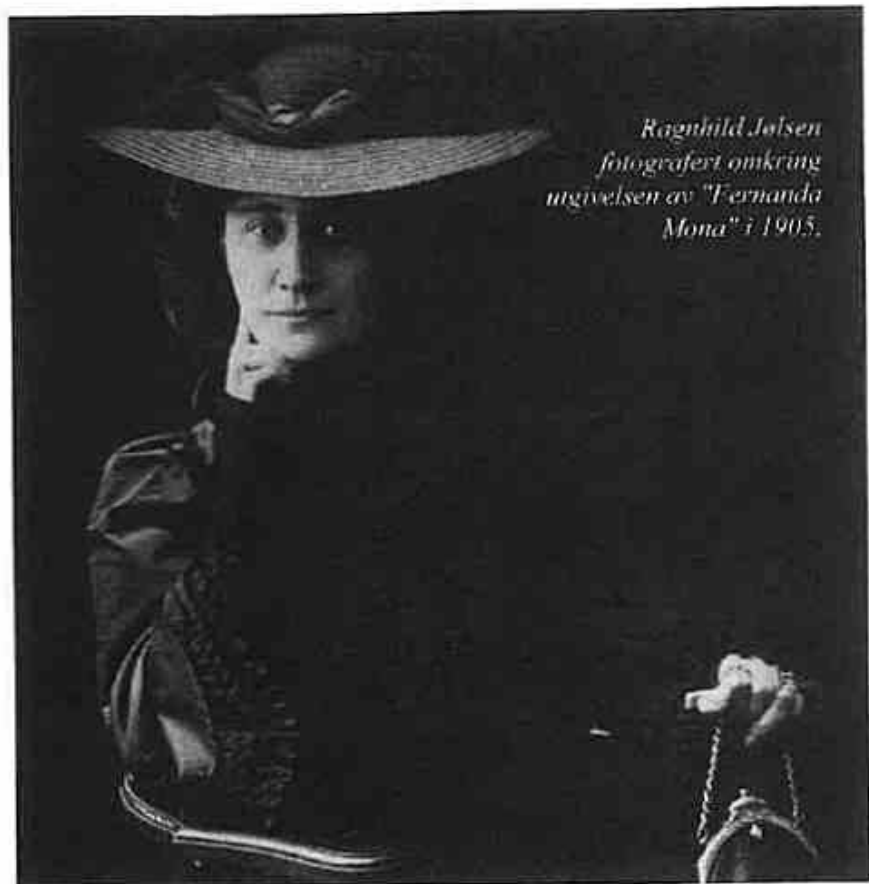
Ragnhild Jølsen skrev om kvinners seksualitet, og dette var et tema som kvinner ikke "kunne" skrive om på denne tiden. Anklagene fra Stiloff gikk trolig sterkt inn på den 28 år gamle debutanten. Hun godtok nemlig ikke at det fantes noe som het feminin kunst og noe som het maskulin kunst.

Rikka Gan

Det tema som hun hadde tatt opp i "Fjeldby gaard og Rankel spillemand" noen år tidligere, ble brått svært aktuelt for henne på nyåret i 1904. Den gamle gården Ekeberg, som hadde vært i slektens eie siden 1600-tallet skulle nemlig selges. For Ragnhild var dette noe av det verste som kunne skje og hun var rasende. Midt i dette raseriet begynte hun å skrive på det som skulle bli "Rikka Gan". Denne boken skulle komme til å handle om nettopp slekt og en kvinnes kamp for å beholde det som gjennom generasjoner hadde vært "hennes". Det var en mørk bok og den var full av sinne. Trolig var "Rikka Gan" den boken hun selv satte høyest i ettertid. I et brev til den norske bokhandlermædhjelperforæning, datert 2. april 1906, skriver hun: *"Min bog "Rikka Gan" forstaaes saa daarligt; men jeg tror dens tid vil nok allikevel engang komme. Om ikke før, saa naar jeg er død. Jeg har lagt min egen sjæl i denne bog, og for mig vil den sikkert alltid staa som den sandeste og bedste"*.

Etter å ha fullført "Rikka Gan", la hun høsten 1904 ut på en reise til København, hovedsaklig for å få undervisning i billedhugging. Et annet motiv var nok å komme vekk fra flyttingen til Solbakken, som skulle foregå i oktober. I København møtte hun den danske kritiker og kvinnebedærer Georg Brandes. Han ble trolig betatt av den mørkhårede forfatteren fra Ekeberg, men dette ble på ingen måte besvart. Mens hun var i Danmark utkom "Rikka Gan", og fikk en fantastisk mottagelse både av publikum og av kritikerne.

Fernanda Mona

*Ragnhild Jølsen
fotografert omkring
utgivelsen av "Fernanda
Mona" i 1905.*

Tilbake på Solbakken var hun trolig usikker på temavalg for neste bokprosjekt. Flere brev til Ragnhild Jølsen, ikke minst fra Georg Brandes, kan tyde på at hun var deprimerert denne høsten og vinteren. Sommeren 1905, midt i Norges turbulente løsrivelse fra Sverige, reiste hun for å besøke broren Olaf og hans familie i Ørje. Møtet og samværet med hennes lille niese inspirerte henne trolig til å søke tilbake til sin egen barndom, og mens hun fremdeles befant seg i Ørje startet hun arbeidet med en ny roman.

Hun tok utgangspunktet i persongalleriet fra "Rikka Gan" og det hun skrev kan godt betraktes som en frittstående fortsettelse. Tilbake på Solbakken fant hun frem sine gamle notater om Flatebygodset og de mange festlighetene som foregikk der på begynnelsen på 1800-tallet. Da "Fernanda Mona" kom på markedet høsten 1905, ble den ikke like godt mottatt som forgjengeren. Kritikerne var riktignok positive, men på ingen måte like overveldende som sist. For henne var allikevel "Fernanda Mona" en nødvendighet for å kunne ta fatt på nye oppgaver. Med denne boken var hun nemlig med tematikken omkring ættegård og slekt. Høsten 1905 vendte hun tilbake til eventyrene og sagnene hun hadde samlet inn i 1890-årene. På denne tiden innledet hun også et kjærlighetsforhold til Henrik Jelstrup, som på denne tiden var kommunelege i Enebakk.

Hollases krønike

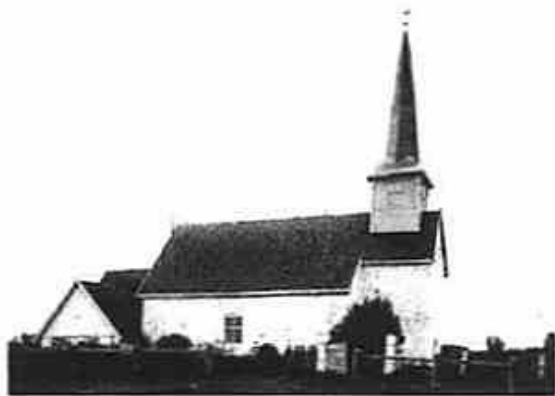
"Tror I derfor at Hollases er død? Nei, Hollases lever evindeligh".

I januar 1906 søkte Ragnhild tilflukt i en hytte inne ved Forfoten. Hun innredet den til en skrivestue, og trolig bodde hun der i perioder utover senvinteren og våren. Hun begynte å jobbe med et helt nytt prosjekt, basert på de gamle fortellingene hun hadde samlet inn for lenge siden. Det skulle bli en bok om ondskap. Og for første gang brøt hun ut av det tradisjonelle norsk-danske skriftspråket hun tidligere hadde benyttet, og setninger på Enebakkdialekt snek seg inn. Det ble en bok med utgangspunkt i overtro, folkemedisin og gamle sagn. Forholdet til kommunelegen Jelstrup vedvarte utover våren, men på grunn av hans sterke ønske om å holde forholdet hemmelig, ble det stadig færre møter og desto mer brevskrivning. Bare en gang besøkte han Ragnhild i hytta inne ved Forfoten. Hun nøt å jobbe alene i stillheten. Nærheten til naturen og stillheten i skogen ga henne roen og konsentrasjonen tilbake.

Tidlig på sommeren 1906 ble hennes far alvorlig syk. Hun forlot skogen og tilbrakte resten av sommeren ved farens sykeseng, slik hun hadde gjort tre år tidligere da moren var syk. Det var sikkert underlig for henne å sitte ved sin døende fars side og skrive på en bok om ondskap. I august 1906 døde fabrikkveier Holm Jølsen i sitt hjem på Solbakken.

Forholdet mellom Ragnhild og Jelstrup rommet trolig både vennskap og erotikk, dessuten ga han henne de "medisiner" hun trengte. Det er imidlertid tydelig at hun ble skuffet over Jelstrup da han valgte å ikke møte opp i Holm Jølsens begravelse. Av brevene som ble skrevet mellom de to fremgår det også at Ragnhild på denne tiden tvilte på om Jelstrup så på henne som noe annet enn et objekt for kjønnslik omgang. Ragnhild Jølsen var kanskje en frigjort og modig kvinne, men hun kunne også være svært nærtagende og usikker.

Holm Jølsen ble begravet på østsiden av Enebakk kirke, ved siden av sin hustru. Like etter avsluttet datteren arbeidet med boken om ondskap. I september undertegnet hun forlagskontrakten for "Hollases krønike", den 30. oktober skrev Jelstrup sitt siste brev til henne og 15. november forlot hun Enebakk med kurs for Italia.

*Enebakk kirke
omkring 1900.
Foto: Enebakk
historielags arkiv.*

København og Dørnberger

*Selvportrett av en smilende
Carl Dørnberger fra 1907.*

Maleren Karl Dørnberger kom trolig inn i Ragnhild Jølsens liv på et tidspunkt da hun var i et følelsesmessig vakum etter forholdet med Jelstrup og farens død. Dørnberger var maler, men hovedsaklig kjent for sitt eksentriske vesen. Han hadde i ungdommen vært utsatt for en ulykke som medførte at han var utstyrt med trebein. I tillegg gikk han alltid i vide fløyelsknebukser og i lommene hadde han to pistoler. På hodet bar han ofte en stor, vidbremmet hatt. De to møttes i København i november 1906, og Ragnhild Jølsen kalte ham umiddelbart sin "ridder". I et brev fra Firenze noen uker senere skriver hun:

"Min elskede Ridder Dørnberger - tak for brevet, som jeg fik idagmorges. Tak for det forrige brev - og tak for hver eneste gang du tænker på mig, kjære - du som er mæktigere af sind end alle andre - og større - og ugreiere - og bedre".

Ragnhild Jølsen likte seg ikke i Firenze og etter bare noen uker reiste hun videre til Roma. I Roma fikk hun mange nye venner. Hovedsakelig var dette norske og skandinaviske kunstnere, som i likhet med henne hadde reist til Roma for å hente inspirasjon, og for å få hjemlandet på avstand.

Ragnhild Jølsen i Roma

*Tegning av
Ragnhild Jølsen
etter et fotografi tatt
i Firenze i 1907.
Foto: Enebakk
historielags arkiv.*

Under oppholdet i Roma var hun lite opptatt av å farte omkring på museer og i parker. Hun trivdes best sammen med de andre kunstnerne i barer og på kafeer. Det er blitt spekulert vedrørende Ragnhild Jølsens helsetilstand under Italia-oppholdet. Flere kilder hevder at hun til tider var svært syk og noen har gått så langt som å antyde at hun til og med ble smittet av malaria. I et brev til søstrene i juni 1907 forteller Ragnhild at hun hadde hallusinasjoner mens hun oppholdt seg i Roma. Ved et tilfelle skal hun også ha fått blodstyrning. På tross av den dårlige helsen virket det som om hun i Italia var full av optimisme og skapertrang. I sine brev forteller hun om flere prosjekter som hun ville fullføre når hun kom hjem. I realiteten fikk hun skrevet lite mens hun oppholdt seg i Roma.

Det finnes noen novelle-liknende bruddstykker og flere disposisjoner til de tidligere nevnte prosjekter, samt to reisebrev som ble trykket i Verdens Gang. Det var tydelig at hun gjorde flere forsøk på å skrive, men etterhvert forsto hun kanskje at hun måtte hjem til skogene og stillheten for å kunne fullføre noe.

Tilbake på Solbakken

Tidlig i juli 1907 kom Ragnhild Jølsen hjem til Enebakk og sine to søstre på Solbakken. Hun var tynn, blek og hadde fått et stenk av grått i det mørke håret. I den første tiden etter hjemkomsten hadde hun problemer med å sovne og tok stadig sovemedisin. Hun hadde medbragt store mengder slik medisin fra reisen. Sakte, men sikkert følte hun seg trolig bedre og etterhvert kom hun også igang med skrivingen.

Den korte perioden fra august 1907 og frem til hennes død i januar 1908, var trolig Ragnhild Jølsens mest produktive periode som forfatter. Riktignok er det bare deler av det hun skrev i denne tiden som er blitt utgitt, men mengden av etterlatt materiale er påfallende stor. Trolig hadde hun først planlagt å ta for seg "Den røde høst" på høsten i 1907, men forsto nok raskt at hun ikke ville bli ferdig til julesalget. Det skulle derfor bli et helt annet og nytt prosjekt som hun skulle ta fatt på, nemlig novellesamlingen "Brukshistorier". Med denne samlingen gjenskapte Jølsen en fjern fortid, og gjeninnsatte sin avdøde far som den mektige bruksherren Helle Holm i fabrikkdalen. Hun fullførte boken på under to måneder, og det er nettopp denne lille boken som er blitt hennes mest leste verk.

Manuskriptet til "Brukshistorier" ble sendt til Aschehoug forlag fra Son i oktober 1907, hvor hun var på besøk hos Karl Dørnberger. Vedlagt lå et brev der hun beklaget at hun ikke hadde fått rukket å skrive mer.

Den røde høst

"Og endelig flammes den op, den røde høst, der intet farvet glas behøver; døden".

Under oppholdet i Son i oktober 1907 malte Dørnberger dette bildet av Ragnhild Jølsen. Det heter "Portrett på mørk treplate".

Bare dager etter at hun hadde sendt fra seg manuskriptet til "Brukshistorier" var hun i full gang med et nytt prosjekt. "Brukshistorier" hadde vært en hyllest til faren og nå ville hun også skrive noe til moren. Resultatet ble en novelle som fikk navnet "Mor Eveline" og kanskje er dette det vakreste Ragnhild Jølsen noengang skrev. I midten av desember 1907 kom "Brukshistorier" på markedet og fikk en fantastisk mottakelse både av publikum og kritikere. Julen 1907 brukte hun trolig til å rydde i nye og gamle manuskripter, samt sortere det som skulle bli en eventyrsamling for voksne, med tegninger av kunstneren Sigmund Sinding.

Hun jobbet også med romanen "Speiljomfruen" og ved nyttårstider hadde hun trolig allerede påbegynt renskrivingen av den. Tidlig i januar 1908 hadde hun imidlertid lagt vekk manuset til "Speiljomfruen", og etter flere års utsettelse endelig tatt fatt på det hun selv følte skulle bli hennes mesterverk, nemlig selvbiografien "Den røde høst". Disposisjonen hun skrev i Italia er bevart og oppbygningen av boken er derfor temmelig klar. Sammen med novellen "Vibe Vang" og utkastet "Haven" som hun trolig jobbet med natten før hun døde, er disposisjonen dfra Italia det eneste som finnes av "Den røde høst".

Ragnhild Jølsen døde hjemme på Solbakken, natten til 28. januar 1908. Antonie Tiberg skildrer det slik: *"Døden kom braat og rev henne væk fra arbeidet. Hvad dødsårsaken var, kan neppe med bestemthet siges, da ingen obduktion fandt sted. Ett er imidlertid sikkert: Døden kom overraskende for hende og hendes nærmeste. Hun hadde tat et sovepulver (chloral) og gik over gulvet for at gaa ind til sit eget værelse, da hun segnet om, tog seg til hjertet og sa: "Nu tog jeg visst for meget". Endnu nogen minutter kjende hun sine nærmeste. Saa kom der lidt blod ut av næse og mund, og straks efter indtraadte døden"*.

*Solbakken, hvor Ragnhild Jølsen bodde sine siste leveår og døde i januar 1908.
Foto: Enebakk historielags arkiv.*

Ragnhild Jølsens død er i ettertid blitt heftig diskutert, og utallige teorier om dødsårsaken er blitt fremmet. Jens Bjørneboe mente utvilsomt at dødsårsaken var selvmord. Bakgrunnen for dette er Bjørneboes teori om at hun ved sin død bar Dørnbergers barn - et barn som hun, ifølge Bjørneboe, ikke kunne føde.

Selvfølgerlig kan det tolkes som mistenkelig at det aldri ble foretatt noen obduksjon, og særlig da fordi Jelstrup fortsatt var kommunelege i Enebakk. Ble Jelstrup pålagt av søstrene om å ikke foreta obduksjon fordi den ville røpe at hun var gravid? Dette vet man ikke, men årsaken kan selvfølgelig også være at det rett og slett ikke fantes grunnlag for noen obduksjon. I lys av den voldsomme skapertrangen hun hadde de siste månedene hun levde, virker selvmordsteorien dessuten noe underlig. Og hadde hun virkelig startet arbeidet med den boken som betydde mest for henne, dersom hun visste at hun skulle ta sitt eget liv? Ragnhild Jølsen hadde i flere år levd et hardt liv med sterke medikamenter, mye tobakk, minimalt med søvn og store mengder alkohol. Hun var til tider sterkt deprimert, og i Italia hadde hun vært til dels alvorlig syk. De siste månedene hun levde, skrev hun hele natten mens de andre sov, og tok store mengder sovemiddel for å få sove om dagen. Kanskje var hennes død rett og slett et uhell? Kanskje var det nettopp denne siste dosen med Chloral som fikk begeret til å flyte over hos et allerede sykt og utslitt menneske? Karl Dørnberger bodde på Børter gård den natten da Ragnhild Jølsen døde. Da han mottok dødsbudskapet ville han ta sitt eget liv ved å hoppe ut av vinduet i annen etasje. Asbjørn Oppegaard fikk imidlertid stanset ham og Dørnberger levde i ennå 32 år etter hennes død.

4. februar 1908 ble den unge forfatteren fra Ekeberg begravet på østsiden av den gamle kirken, et stykke fra murveggen og like ved siden av sine foreldre.

"Han kom gående mot henne i skogen, slank og rak som alltid, men han rakte henne hånden først, før han la armene omkring henne. En stund husket hun ikke riktig, hvor de hadde vært begge to, for det var gått et par dager siden de hadde sett hverandre, eller i alle fall noen timer. Men kanskje tok hun feil, og den uklare følelsen fløt vekk mens hun kjente det hårde trykket av ansiktet hans mot hennes. Han var hård og fast å ta på, og hun løftet hånden hans og så på den. Den var smal og mager med den sterke hårveksten fra håndleddet og til et stykke ute på fingrene. Så så hun bare ansiktet hans med det korte håret og skjegget. Hun så det fra siden og helt nær. Han så først innover mot skogen, og så snudde han seg mot henne igjen, så henne inn i øynene en stund. "Hildir-hulder", sa han. "Vi skal reise nu". Så var de langt, langt inne i skogene, og hun gikk ved siden av ham så lett som en fjær. Og hun kjente den varme, tørre luften fra skogen om sommeren. Hun tok ham i hånden og de gikk lenger og lenger inn i skogene. For han var jeger og bodde der inne, og hadde alltid bodd der."

Kilder:

Etterlatte brev, manuskripter & manuskriptutkast fra håndskriftsamlingen ved Universitetsbiblioteket i Oslo.

Håkon Tysdal: Fra Ign til Fontana di Trevi. Enebakk historielag 2008.

Henning Bergersen: Tre artikler om Ragnhild Jølsen, Enebakk Avis 2003.

Kari Christiansen: Portrett på mørk treplate. Aschehoug 1989.

Øivind Ribsskog: Ragnhild Jølsens saga. Østlandets Blad 1976.

Barthold A. Butenschøn: Ragnhild Jølsen. Foredrag på Romerike historielags årsmøte i Enebakk 1972.

Jens Bjørneboe: Drømmen og hjulet. Aschehoug 1964.

Peter Egge: Minner fra nord og syd. Gyldendal 1952.

Martha Wiborg Fleichers: Slekten Wiborg; Brevik-Kragerø-grenen, Schreiner, Esmark, Hoegh. PM Bye & co 1925.

Antonie Tibergh: Ragnhild Jølsen i liv og diktning. Aschehoug 1909.

Gudrun Jølsen: Slegten Holmsen: 1634 -1909. Eget forlag 1909.

Gudrun Jølsen: Da Ragnhild Jølsen var liten. Artikkell i Urd nr. 12, 1908.

Gudrun Jølsen: Fra Ragnhild Jølsens barndomshjem.

Artikkell i Urd nr. 12, 1908.

Antonie Tibergh: Litt om Ragnhild Jølsen. Artikkell i Urd nr. 12, 1908.

Ragnhild Jølsen: Etterlatte arbeider. Aschehoug 1908.

Ragnhild Jølsen: Brukshistorier. Aschehoug 1907.

Ragnhild Jølsen: Hollases krønike. Aschehoug 1906.

Ragnhild Jølsen: Fernanda Mona. Aschehoug 1905.

Ragnhild Jølsen: Rikka Gan. Aschehoug 1904.

Ragnhild Jølsen: Ve's mor. Aschehoug 1903.

Muntlige kilder:

Samtaler med Håkon Tysdal, Arnhild Skre og Marianne Bjørneboe.

Henning Bergersen er født i 1969 og kommer fra Ytre Enebakk. Cand. Mag. fra Universitetet i Oslo med fagene historie og folkloristikk. Har sin daglige arbeidsplass som webredaktør i Ås kommune. Skriver jevnlig for flere norske aviser og tidsskrifter.

Foto: Hedvig Lien.

ENEBAKK HISTORIELAG

Styret 2008:

Leder - Henning Bergersen
Nestleder - Esther Reiss
Kasserer - Eva Kristoffersen
Sekretær/1. varamedlem - Juul Sverre Stener
Styremedlem - Åse Killerud
Styremedlem - Svenn Johansen
Styremedlem - Arne Østerby
Styremedlem - Nils Butenschøn
2. varamedlem - Bjørnar Thoresen
3. varamedlem - Yvonne Sariberget

Kontakt:

Lotterudveien 9, 1912 Enebakk
E-post: medlem@enebakkhistorielag.no

www.enebakkhistorielag.no

IGN © 2008 Enebakk Historielag

ISSN: 1501-4479

Redaktør: Henning Bergersen

Redaksjon:

Henning Bergersen
Inger Hilde Killerud
Gro Arneberg Thoresen
Juul Sverre Stener

E-post: ign@enebakkhistorielag.no

Sats: Sirius Produksjoner
Utgiver: Enebakk Historielag
Trykk: BIAS Trykk AS

IGN utkommer 4 ganger pr. år i 450 eksemplarer.
(februar, juni, august, november)

Stromsborg & Enersen A.s

1912 ENEBAKK

Autorisert elektroentreprenør
Alt innen elektrisk installasjon

Tlf. 64 92 63 00
Fax 64 92 62 20
Email: post@stromsborg.no

E-fag

NÅR DU TRENGER EN ELEKTRIKER

BYGG- OG TØMMERMESTER

Per-Erik Østlie a.s

1914 YTRE ENEBAKK - Telefon: 64 92 39 39

1914 Ytre Enebakk. Tlf. 64 92 39 39

... din lokale byggmester...

- Fagkunnskap gir trygghet

RØRLEGGERFIRMA

KJELGAARD AS

Ostveien 33
1914 Ytre Enebakk
Telefon: 64 92 46 39
Telefax: 64 92 44 83
Bank: Gjensidige NOR
Bank giro: 1545, 12.31484
Foretaksreg. NO 987 575 352 NVA.

-fagkunnskap gir trygghet

ALT I ARBEID | VVS UTFØRES
LEVERANDØR AV THARMA VARMEPUMPER

Program 1. halvår 2008

Torsdag 6. mars 2008 – Kl. 19.00

TEMAMØTE PÅ HOLTOP: LIVET PÅ SARABRÅTEN

Foredrag ved Christine Cappelen Heftye. Utlodning! Salg av kaffe og bakst.

Fredag 28. mars 2008 – Kl. 18.30

BOKLANSERING på Solbakken i Ekebergdalen

Håkon Tysdal presenterer sin bok "Fra Igen til Fontana di Trevi".

På Ragnhild Jølsens fødselsdag samles vi på Solbakken, hvor Håkon Tysdal presenterer sin nye bok om forfatterens siste leveår. Og det var nettopp i denne bygningen at Ragnhild Jølsen bodde fra 1906 og frem til sin død i januar 1908.

Salg av kaffe og bakst.

Tirsdag 29. april 2008 – Kl. 18.00

RUSLETUR I FLATEBYDALEN på Stranda

Vi møtes på Stranden skole og rusler nedover vassdraget forbi modelldammen, til tuftene etter Flateby Cellulosefabrikk. Turledere er Bjørnar Thoresen og Juul Sverre Stener. Ta med kaffe, niste og slagstøvler.

Søndag 25. mai 2008 - Kl. 15.00

HISTORISK RUSLETUR I EKEBERGDALEN - Nr. 1

Fremmøte og parkering ved Rådhuset i Kirkebygda. Vi besøker Ragnhild Jølsens grav, deretter rusler vi forbi prestegården og inn dalen til Børter, hvor Christian Oppegaard forteller oss om gården. Turen går deretter videre opp til Solbakken og avsluttes med omvisning på Ekeberg gård. Turledere er Håkon Tysdal, Henning Bergersen og Arne Østerby.

Tirsdag 3. juni 2008 – Kl. 18.00

RUSLETUR I SØRSKOGEN, Ytterbygda

Vi møtes ved Ødegården og rusler innover forbi Mariaberget til Skånetjem. Turleder er Harry Skaarud. Ta med kaffe, niste og slagstøvler.

Søndag 15. juni 2008 – Kl. 15.00

HISTORISK RUSLETUR TIL RAGNHILD JØLSENS DIKTERHYTTE - Nr. 1

Vi parkerer på Ekeberg gård og rusler innover til tuftene etter Ragnhild Jølsens dikterhytte ved Forfoten, hvor vi spiser. Turledere er Trond Glesaaen og Esther Reiss. Ta med kaffe, niste og slagstøvler.

Søndag 6. juli 2008 – Kl. 15.00

HISTORISK RUSLETUR I EKEBERGDALEN - Nr. 2

Fremmøte og parkering ved Rådhuset i Kirkebygda. Vi besøker Ragnhild Jølsens grav, deretter rusler vi inn dalen til Børter, hvor Christian Oppegaard forteller oss om gården. Turen går deretter videre opp til Solbakken og avsluttes med omvisning på Ekeberg gård. Turledere er Håkon Tysdal, Henning Bergersen og Arne Østerby.

BYGG & MESSESYSTEMER

Alt innen bygg,
rehabilitering og messestands

Tlf. 64926052 / Mob. 957 82 407 / 957 82 409
Liljestrømvægen 267
1914 Ytre Enebakk

Enebakk Regnskapskontor a/s

Din samarbeidspartner innen økonomi

N • A • R • F

- Regnskap - lønn - fakturering
- Årsoppgjør - selvangivelser
  - skatteberegning
  - budsjettering
  - konsulenttjenester

Telefon: 64 92 63 03
Faks: 64 92 71 66
E-post: post@erkas.no

Krokengveien 10
1912 ENEBAKK

Malermester Widar Lund

Tlf. 913 55 275 - 950 87 977
E-post: post@malermester-lund.no

Vi utfører:
Malerarbeider (ute/inne) - Våtrom
Gulvlegging - Tapetsering